FERRÂ

Meşhûr Arap dili âlimi. İsmi Yahyâ bin Ziyâd bin Abdullah bin Mervân ed-Deylemî, künyesi, Ebû Zekeriyyâ'dır. Ferrâ diye bilinir. 144 (m. 761) senesinde Kûfe'de doğup, 207 (m. 822) târihinde, Mekke-i mükerremeye giderken vefât etmiştir. Kûfelilerin en büyük nahiv, lügat ve edebiyat âlimi idi. Kays bin

Kebî', Hâzim bin Hüseyn el-Basrî, Ali bin Hamza el-Kisâî, Ebü'l-Ahvâs, Ebû Bekir bin Iyâş gibi âlimlerden istifâde etti. Ondan da Seleme bin Âsım, Muhammed bin Cehm, es-Semrî derslerini dinleyip, rivâyetlerde bulunmuştur.

Ferrâ aynı zamanda, fıkıh ve kelâm âlimi idi. O Mu'tezile fırkasına hiç meyl etmemişti.

Büyük Arap dili âlimi Ebû Abbâs Sa'leb, "Eğer Ferrâ olmasaydı, Arapça olmazdı" diyerek onun Arapçaya yapmış olduğu hizmetleri ifâde etmiştir.

Ferrâ, Bağdâd'da Me'mûn ile görüşmek istediği bir gün, Sümâme bin Eşres en-Nümeyrî ile karşılaştı. Sümâme, Me'mûn'un yanına gidip gelen kimselerdendi. Sümâme, burada Ferrâ ile tanışmasını şöyle anlatır: "Onunla orada oturdum. Lügat bilgisini yokladım, onu deniz gibi buldum. Nahiv bilgisinden sordum, onda da eşine az rastlanır gördüm. Fıkıhtan sordum, âlimlerin ihtilâflarını bilen iyi bir fakîh (fıkıh âlimi) olarak buldum. O, tıb ilmini, Arapların târihlerini, şiirlerini ve muharebelerini de çok iyi biliyordu. Bütün bu mevzûlarda onu imtihan ettikten sonra, sanıyorum sen Ferrâ'dan başkası değilsin, dedim. O da "Evet ben Ferrâ'yım" dedi. Sonra ben Halife Me'mûn'un yanına girdim. Ferrâ'yı anlattım. Me'mûn, Ferrâ'yı çağırtıp, onunla görüştü.

Me'mûn, Ferrâ ile görüşmesi sırasında, ona nahivin (Arapçanın gramerinin) ana kaidelerini ve Araplardan duyduklarını bir araya getirip, yazmasını emretti. Ferrâ'ya bir çok imkânlar verdi. Ona müstakil bir yer tahsis etti. Yanına bütün ihtiyâçlarını temin edecek hizmetçiler gönderdi. Böylece, zihninin başka şeylerle uğraşmamasını, sadece, yazı ile uğraşmasını temin etti. Yanında, kâtipleri vardı. O söylüyor, onlar da yazıyorlardı. Nihâyet bir kaç senede "Hudûd" isimli eserini meydana getirdi.

Bu kitabı bitirdikten sonra, "Meânî" adlı eserini yazdırdı. Bu kitabı yazmak için gelenler arasında, büyük âlimler de vardı. Bu kitabı, Ferrâ'nın yanında bitirinceye kadar yazdılar. Ferrâ, bu kitabı, ders olarak da okuttu. Ferrâ, ikinci defa yazdırmaya başladığı "Meânî" kitabını daha geniş ele almış, yalnız "Hamd" kelimesi için yüz sahifelik bir açıklama yapmıştır. Ferrâ'nın Kitâb-ül-Meânî'yi yazmasının sebebi, şöyle anlatılır: Talebelerinden Ömer bin Bükeyr, Ferrâ'ya bir mektûb yazdı. Bu mektûbunda dedi ki: "Burada vâlimiz olan Hasan bin Sehl ile irtibâtım var. Yanına gidip geliyorum. Bana, Kur'ân-ı kerîm ile ilgili suâller soruyor. Ben de cevap veremiyorum. Bana müracaat edebileceğim bir kitap yazıverirseniz çok iyi olur" dedi. Ferrâ, mektûbu okuyunca, talebelerini topladı. Size Kur'ân-ı kerîm ile alâkalı bir kitâb yazdıracağım. Ben söyliyeceğim siz yazacaksınız, dedi. Bir gün ta'yin ettiler. O günde bütün talebeleri ve yazmak istiyenler mescidde toplandı. Ferrâ orada, ezanları okuyan ve aynı zamanda kurrâdan olan birisine, "Sen okumaya başla" dedi. Müezzin, Fâtiha-i şerîfeyi okudu. Ferrâ da tefsîrini yaptı. Bu şekilde Kur'ân-ı kerîmin sonuna kadar, birisi Kur'ân-ı kerîmi okudu. Ferrâ da tefsîrini yaptı. Böylece bin yaprak tutan bir tefsîr meydana geldi.

Ferrâ, Hâlife Me'mûn'un isteği üzerine, iki oğluna nahiv (gramer) dersi veriyordu. Yine bir gün Ferrâ dersini vermiş, bir ihtiyâcı için kalkıp gidecekti. Bunu gören Me'mûn'un iki oğlu, hemen koşup, Ferrâ'nın ayakkabılarını çevirmek istediler. Bu sırada ikisi ben vereceğim diye aralarında münâkaşa ettiler. Nihâyet her biri nalınlardan birisini Vermek üzere anlaştılar.

Me'mûn, çocuklarının, Ferrâ'ya ayakkabılarını takdim ettikleri, hattâ bunun için aralarında münâkaşa bile ettikleri haberini aldı. Ferrâ'ya haber gönderip çağırttı. Ferrâ, huzûra girince, Me'mûn ona: "Zamanımızda en üstün kim?" diye sordu. Ferrâ, şimdi makam ve mevkice sizden daha üstün birisini bilmiyorum" dedi. Bunun üzerine Me'mûn, "Duyduğumuza göre benim çocuklar, ayakkabılarını çevirmek için birbiriyle münâkaşa edip, sonunda her birisi senin bir nalınını takdim etmek üzere anlaşmışlar" dedi. Ferrâ, Me'mûn'a şöyle cevap

verdi: “Ey mü’minlerin emîri! Onları bundan menetmek istedim. Ancak, kalblerinin kırılmasından korktum. Ayrıca, yapmak istedikleri bir iyiliğe de mâni olmak istemedim. Hem sonra, İbn-i Abbâs (radıyallahü anh) Resûlullah efendimizin torunları Hazreti Hasan ve Hazreti Hüseyin’in bineklerine binmeleri için üzengileri tutunca, oradan birisi, sen onlara mı hizmet ediyorsun, halbuki sen onlardan yasça daha büyüksün, deyince, İbn-i Abbâs (radıyallahü anh), ona: “Sus öyle söyleme. Fazîlet sahibinin fazîletini, fazîlet ehli bilir. Sen bilmezsin” demiştir. Me’mûn, Ferrâ’dan bu sözleri dinleyince, “Eğer sen benim çocukları, ayakkabılarını sana vermelerinden alı koy saydın, seni kınayacak ve azarlayacaktım Onların sana karşı yaptıkları bu hürmetleri onların kıymetini düşürmez, aksine şereflerini arttırıp, asâletlerini ifâde eder. Kişi, her bakımdan büyük de olsa, şu üç kimseye karşı büyük olamaz. Bunlar; sultan, baba ve hoca. İnsanın bu üçüne tevâzu göstermesi gerekir. Ben, sana yaptıkları hürmetten dolayı onlara yirmibin dinar verdim. Sana da, onları güzel terbiye ettiğinden dolayı onbin dinar veriyorum” dedi.

Ferrâ, tevâzu sahibi bir zât idi. Yine zamanın meşhûr âlimlerinden Kisâî’ye çok hürmet ederdi. Halbuki, Kisâî’den, nahiv (Arapça gramer) ilminde daha âlim idi. Hattâ, Seleme bin Âsım, “Ferrâ’nın, âlim olduğu halde Kisâî’ye hürmet göstermesine şaşıyorum” demiştir.

Ferrâ, kendisinden bir şey öğrenmek istiyenlere faydalı olmak için, evi tarafında bulunan mescidde otururdu.

Ferrâ, iki kitabı dışında bütün kitaplarını ezberden yazdırmıştır. Bu iki kitabı, “Yafiî ve Yefeâ” ve “MülâzınrT’dır. İkisi beşyüz sahifedir. Ferrâ’nın çoluk çocuğu Kûfe’de idi. Bir sene boyunca oradan ayrılır, para kazanır. Sene sonunda Kûfe’ye gelir. Orada kırk gün kalır. Çoluk çocuğunun ihtiyâçlarını te’mîn eder, tekrar Kûfe’den ayrılırdı.

Ferrâ vefâtına yakın; ömrümün sonuna geldim. Hâlâ “hattâ” kelimesi üzerinde sorum var. Çünkü bu kelime hem cer, hem ref ve hem de nasb işlerini yapıyor, demiştir.

İbn-i Enbârî “Ferrâ’nın Arapçadaki ilmi, sözü bu husûsta uzatmaya ihtiyâç bırakmıyacak kadar meşhûrdur.”

Ferrâ’nın eserleri:

Dört cildden meydana gelen bir tefsîri vardır. Arapçaya hâkim olduğundan, tefsîrinde bu husûsiyet açık bir şekilde görülmektedir. Bu tefsîrin bir nüshası İstanbul’da Süleymâniye Kütüphânesinde mevcûttur. Diğer eserleri: “El-Maksûr, ve’l-Memdûd”, “El-meânî”, Buna “Meân-il-Kur’ân” denir. El-Müzekker ve’l-Müennes, “El-lügât”, “El-Fâhir”, “El-Cem’ ve’t-Tesniye fil-Kur’ân”, “El-Hudûd”, “Müşkü-ül-Lugâ” “el-Vâv”dır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A’lâm cild-8, sh. 145

2) Târih-i Bağdâd cild-14, sh. 149

3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-11, sh. 212

4) Vefeyât-ül-a’yân cild-6, sh. 176

5) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 19

6) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 333

7) Miftâh-üs-se’âde cild-1, sh. 178

8) Tabakât-ül-müfessirîn cild-2 sh. 366

9) El-Bidâye ve’n-nihâye cild-10, sh. 261

10) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 372

11) Mir’ât-ül-cinân cild-2, sh. 38

12) En-Nücûm-üz-zâhire cild-2, sh. 185